

RESPONSSIN PUUTTUMINEN PERHENEUVOTTELUSSA

Pauliina Siitonen, Oulun yliopisto
Karl-Erik Wahlberg, Oulun yliopisto, Jyväskylän yliopisto
Merja Karjalainen, Oulun yliopisto

Vuorovaikutuksessa reagointi edeltävään vuoroon on odotuksenmukaista. Sen sijaan responssin puuttuminen on vuorovaikutuksen potentiaalinen ongelmakohta, jota osanottajat voivat käsitellä eri tavoin. Tämän artikkelin tarkoituksena on tarkastella toimintajaksoja, joissa ehdotukseen ei reagoida, ja analysoida erityisesti sitä, miten neuvottelijat itse käsittelevät responssin puuttumista. Tutkimusaineistona on 22 perheneuvottelua. Näissä neuvotteluissa on kuitenkin oma institutionaalinen sävynsä, koska ne tapahtuvat testitilanteessa, jossa perheenjäsenet tulkitsevat Rorschachin mustetahratauluja ja pyrkivät yksimielisyyteen tulkinnoista. Artikkelin lähestymistapa on keskustelunanalyttinen. Aineistossa tuotetaan yhteensä 585 vuoroa, jotka esittelevät jonkin tulkinnan mustetahrataulusta. Näistä 27:ään ei reagoida sanallisesti, vaan niitä seuraa tauko. Aineistosta käy ilmi, että useimmiten perheenjäsenet eivät käsittele responssin puuttumista ongelmallisena vaan ohittavat tauon ja jatkavat neuvottelua muista tulkintaehdotuksista. Näin he osoittavat ymmärtävänsä responssin puutteen torjuntaa ennakoivaksi merkiksi. Kolmasosassa tapauksia joku perheenjäsenistä kuitenkin osoittaa toiminnallaan, että neuvottelu ei etene niin kuin sen pitäisi. Aina responssin puute ei ole keino välttää eksplisiittinen erimielisyyden ilmaus, vaan osassa tapauksia käy ilmi, että vastaanottaja ei reagoi tulkintaan, koska hän ei tiedä, miten testitilanteessa pitää toimia.

Asiasanat: ehdotus, ei responssia, neuvottelu, perhe, institutionaalinen vuorovaikutus, keskustelunanalyysi

Kirjoittajien yhteystiedot:
Pauliina Siitonen
Oulun yliopisto
Suomen kieli
PL 1000
90014 OULUN YLIOPISTO

Karl-Erik Wahlberg
Oulun yliopisto
Kliinisen lääketieteen laitos
Psykiatrian oppiaine
PL 5000
90014 OULUN YLIOPISTO
ja
Jyväskylän yliopisto
Psykologian laitos
PL 35
40014 JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Merja Karjalainen
Oulun yliopisto
Suomen kieli
PL 1000
90014 OULUN YLIOPISTO

Sähköpostiosoitteet: etunimi.sukunimi@oulu.fi

JOHDANTO¹

Tässä artikkelissa analysoidaan perheneuvotteluissa esiintyviä ehdotussekvenssejä ja kiinnitetään huomiota erityisesti niihin sekvensseihin, joissa ehdotukseen ei reagoida. Tutkimusaineiston perheneuvottelut poikkeavat arkipäivän perheneuvottelusta, koska ne käydään testitilanteissa, jotka on alun perin tallennettu psykologin tekemää vuorovaikutuksen arviointia varten. Tämän vuoksi perheenjäsenten toiminta neuvottelutilanteessa kertoo yhtäältä perheen neuvottelukäytännöistä mutta toisaalta myös siitä, miten perheenjäsenet orientoituvat testitilanteeseen ja sen tavoitteisiin.

Termillä *neuvottelu* viitataan yleensä tietynlaisiin institutionaalisiin neuvotteluihin, kuten liike-, palkka- tai diplomaattisiin neuvotteluihin (esim. Arminen, 2005: 168). Tavallisimmin neuvottelu on kuitenkin arkikeskustelua, jossa esimerkiksi jaetaan kotityöt tai päätetään lomamatkan kohde ja joka kietoutuu yhteen perheen yhteisen ruokailun, ”pelkän juttelun” ja muiden arkipäivän toimintojen kanssa. Oli kyseessä sitten arki- tai institutionaalinen neuvottelu, ihmiset jäsentävät, järjestävät ja ymmärtävät elämäänsä kotona ja töissä neuvottelujen kautta. (Firth, 1995: 7, 8.)

Neuvottelu on strategista vuorovaikutusta, jonka tietoisena päämääränä on sopimus tai kompromissi osapuolten välillä (esim. Arminen, 2005: 168). Usein neuvoteltava asia on spesifioitu jo ennen neuvottelua, mutta toisaalta on mahdollista, että neuvoteltava asia käy ilmi ja määritellään vasta neuvottelutilanteessa. Neuvottelu ei siis välttämättä perustu olemassa olevaan erimielisyyteen tai kilpailuun, ja erityisesti arkineuvottelusta osapuolten välinen vastakkainasettelu voi puuttua

kokonaan. (Firth, 1995: 7.) Neuvottelijoilla voi kuitenkin olla vastakkaisia tavoitteita, jolloin neuvottelussa saattaa ilmetä kilpailun tai konfliktin merkkejä (esim. Kangasharju, 1991: 219).

Neuvottelu rakentuu ehdotuksen ja sen vastaanoton ympärille. Arminen (2005: 169, 175) nimittää ehdotuksella alkavaa sekvenssiä arkikeskustelussa ehdotussekvenssiksi (*proposal sequence*) ja institutionaalisessa neuvottelussa tarjoussekvenssiksi (*bargaining sequence*). Tässä artikkelissa käytetään neuvottelun luonteesta riippumatta termiä *ehdotussekvenssi*.

Ehdotus luo odotuksen tietynlaisesta seuraavasta vuorosta eli ehdotuksen hyväksynnästä tai torjunnasta (Davidson, 1984: 102). Näin ehdotus on sidoksissa johonkin tavoitteeseen, ja tämä tavoite muuttaa vuorovaikutuksen sellaiseksi, että siitä tulee selontekoa vaativa (*accountable*) onnistumisensa suhteen (Arminen, 2005: 169).

Arminen mukaan ehdotusta ei suinkaan aina seuraa hyväksyntä, vaan ehdotussekvenssi voi mutkistua monin tavoin ehdotuksen jälkeen. Ensinnäkin ehdotusta voi seurata kysymys, jolla vastaanottaja hakee lisätietoa ehdotukseen liittyvistä seikoista, tai sitten vastaanottaja voi tuottaa sellaisen hyväksynnän, joka on riippuvainen tietyistä ehdoista. Lisäksi vastaanottaja voi viivästyttää ehdotuksen vastaanottoa, jolloin ehdottaja tavallisesti ennakoii torjunnan ja tekee ehdotuksesta jotenkin houkuttelevamman. Neuvottelunkulku voi mutkistua myös ehdotuksen torjunnan vuoksi, mutta torjuntakaan ei välttämättä sulje ehdotussekvenssiä, vaan torjuntaan voidaan vastata uudella ehdotuksella. (Arminen, 2001: 171–173.) Nämä ehdotusta seuraavat, ehdotussekvenssiä mutkistavat toiminnot vievät kuitenkin neuvottelua eteenpäin ja pitävät yllä neuvotteluyhteyttä. Myös viivästetty ehdotuksen vastaanotto, jonka vastaanottaja lopulta – viiveen ja mahdollisten paranneltujen ehdotusten jälkeen – tuottaa

¹ Tutkimus on rahoitettu Lehtori Anna Vuorion rahaston, Oulun yliopiston tukisäätiön ja Oulun yliopiston suomen kielen oppiaineen apurahoin.

(ks. Davidson, 1984), vie neuvottelua eteenpäin eikä katkaise neuvottelunkulkua.

Jos vastaanottaja ei reagoi ehdotukseen tai sen mahdollisiin paranneltuihin versioihin mitenkään, neuvottelu ei etene sujuvasti ja neuvottelussa on potentiaalinen ongelma-kohta. Sacksin (1995: 7) mukaan tällaisia ongelma-kohtia pyritään välttämään: ihmiset toimivat siten, ettei vuorovaikutuksessa pääsisi syntymään tilanteita, joissa heidän pitäisi tehdä jotain, ts. tuottaa tietynlainen vuoro, mutta joissa he jättävät tilanteen huomiotta. He välttävät tällaiset tilanteet tuottamalla jonkin toisenlaisen vuoron, koska silloin odotuksenmukaisen vuoron paikka vuorovaikutuksessa ei jää vapaaksi. Esimerkiksi puhelin-keskustelun alussa soittaja välttää esittäytymisen valittamalla, ettei hän kuule, mitä vastaaja sanoo (Sacks, 1995: 3, 4). Jos ehdotukselle ei kuitenkaan tuoteta minkäänlaista vastaanottoa, sitä seuraa hiljaisuus. Hiljaisuus eli ei responssia viittaa merkitykselliseen toiminnon puuttumiseen, eli keskustelussa ei tuoteta vuoroa, joka olisi keskustelun sekventiaalisen järjestyksen mukainen ja tunnusmerkitön (Cortini, 2001: 172). Vuoron puuttuminen tulkitaan preferoimattomaksi vaihtoehdoksi (esim. Tainio, 1998: 94); se on tunnusmerkittävä ja jo itsessään toiminto, ja näin myös keskustelun osanottajat sen ymmärtävät (Cortini, 2001: 173).

Tämän artikkelin tarkoituksena on analysoida sellaisia perheneuvottelun potentiaalisia ongelma-kohtia, joissa ehdotus ei saa minkäänlaista vastaanottoa. Lisäksi nämä toimintajaksot asemoidaan karkeasti suhteessa aineiston muihin ehdotus–vastaanotto-jaksoihin. Näihin tavoitteisiin pyritään vastaamalla seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Miten perheenjäsenet tavallisesti reagoivat ehdotukseen?
2. Minkälaisia responsittomiksi jäävät ehdotukset ovat muodoltaan ja sekvenssiasemaltaan?

3. Onko responssin puuttuminen tavallisempaa kahdenkeskisessä vai monenkeskisessä neuvottelussa, ja kenen ehdotukset jäävät tavallisimmin ilman responssia?
4. Miten perheenjäsenet itse käsittelevät tilanteita, joissa ehdotukseen ei reagoida, ja käsittelevätkö he responssin puuttumista ongelmallisena?
5. Kertooko responssin puuttuminen joltain vastaanottajan saman- tai erimielisyydestä ehdottajan kanssa tai jotain muuta neuvottelutilanteesta?

AINEISTO² JA MENETELMÄ

Tutkimusaineisto koostuu 22 perheneuvottelusta, jotka on ääninauhoitettu Suomalaisen adoptioerhetutkimuksen (esim. Tienari ym., 2004; Wahlberg ym., 2004) yhteydessä. Suomalainen adoptioerhetutkimus on laaja psykiatrian alan tutkimus, jonka tarkoituksena on ollut selvittää skitsofrenian perinnöllisiä ja ympäristökiteijöistä johtuvia riskitekijöitä. Adoptioerhetutkimukseen on osallistunut lähes neljäsataa perhettä, joita on haastateltu ja testattu monin tavoin. Tutkimuksen taustalla on ajatus, että perheen vuorovaikutusongelmat ja lapsen perinnöllinen alttius jollekin skitsofreniaspektrin häiriöistä lisäävät yhdessä lapsen riskiä sairastua vakaviin mielenterveyshäiriöihin (Wynne & Singer, 1963). Tämän artikkelin perheneuvottelut on valittu adoptioerhetutkimuksen aineistosta lasten iän perusteella, eli tutkittavissa neuvotteluissa lapset ovat iältään 13–16-vuotiaita. Ensimmäiset neuvottelut on nauhoitettu 1970-luvun lopussa ja viimeiset 1990-luvun alussa.

² Kiitokset aineistonkerääjille eli Suomalaisen adoptioerhetutkimuksen tutkijoille Ilpo Lahdelle, Mikko Naaralalle, Juha Moringille, Markku Seitamaalle ja Anneli Sorrille. Erityiskiitos Suomalaisen adoptioerhetutkimuksen perustajalle, psykiatrian emeritusprofessori Pekka Tienarille mahdollisuudesta käyttää tutkimusaineistoa.

Kukin perhe neuvottelee omassa kodissaan. Neuvottelussa perheenjäsenet suorittavat puoliso- ja perhe-Rorschach-testiä (Love-land 1967), jossa perheenjäsenten tehtävänä on tulkita neuvotellen mustetahratauluja ja löytää mahdollisimman monta sellaista tulkintaa, joista he voivat olla samaa mieltä. Testin alussa tutkija kertoo perheenjäsenille, että mustetahrataulut eivät esitä mitään eikä niistä ole olemassa oikeita tai vääriä tulkintoja vaan eri ihmiset voivat nähdä niissä eri asioita. Tutkija ei itse osallistu testiin varsinaisen neuvottelun aikana, ellei joku perheenjäsenistä puhuttele häntä tai ellei hän katso testin sujumisen sitä vaativan. Tutkija istuu neuvottelun ajan pääasiassa hiljaa samassa huoneessa perheen kanssa tai viereisessä huoneessa. Joissakin perheissä perheenjäsenet ovat jo aikaisemmin suorittaneet yksilö-Rorschach-testin, eli he ovat yksin tulkinneet kaikki mustetahrataulut (I–X) tutkijalle. Tämän vuoksi perheenjäsenet saattavat käyttää mennyttä aikamuotoa neuvottellessaan tulkinnoista (ks. esimerkki 6a).

Kunkin perheen nauhoituksessa neuvotellaan viisi kertaa: ensin puoliset tulkitsevat keskenään taulut I ja III, ja sen jälkeen he yhdessä lapsensa tai lapsiensa kanssa tulkitsevat samat kaksi taulua ja yhden uuden eli taulun VIII. Testin rakennetta ei ole kerrottu perheelle etukäteen, vaan tutkija antaa ohjeita sitä mukaa kuin yksi tauluntulkinta saadaan päätökseen ja toinen alkaa. Jokaisen tauluntulkinnan jälkeen perheenjäsenet merkitsevät omiin pape-reihinsa neuvottelun tulokset eli ne tulkinnat, joista he mielestään olivat yksimielisiä. Aineiston kokonaiskesto on noin 10,5 tuntia, mutta varsinaista neuvottelua aineistossa on noin 6,5 tuntia. Lyhimmässä perheneuvottelussa perheenjäsenet neuvottelevat 4 minuuttia 34 sekuntia ja pisimmässä 47 minuuttia 25 sekuntia (keskiarvo 17 min 39 s).

Tutkimusaineisto oli jo litteroitu ”pöytäkirjoiksi” adoptioperhetutkimuksen yhteydessä, mutta alkuperäinen litterointi poikkeaa sel-

västi keskusteluanalyysin merkintätavasta. Tämän vuoksi pöytäkirjat on tarkistettu ja litteroitu uudelleen tarvittavilta osin käyttäen merkintätapaa, joka on alun perin Gail Jeffersonin kehittämä (esim. Atkinson & Heritage, 1984: ix–xvi) ja muovautunut ja vakiintunut myös suomalaisen keskusteluntutkimukseen (Seppänen, 1998: 22–23).

Tutkimusaineiston perheneuvotteluissa yhdistyy monella tavalla arki- ja instituutionaalisen neuvottelun piirteitä. Testitilanne on pyritty järjestämään arkisen perheneuvottelun kaltaiseksi: testi suoritetaan kotona, ja siihen osallistuvat vain oman perheen jäsenet. Lisäksi tutkija korostaa perheenjäsenten arkirooleja puhuttelemalla vanhempia *äidiksi* ja *isäksi*, ja myös vanhemmat suuntautuvat arkirooleihinsa, kun he lapselle puhuessaan viittaavat toisiinsa – ja usein myös itseensä – sanoilla *äiti* ja *isä*. Toisaalta perheneuvottelut tapahtuvat selkeästi institutionaalisessa kontekstissa (esim. Drew & Heritage, 1992: 21–25), koska perheenjäsenet suorittavat testiä, joka on osa lääketieteellistä tutkimusta. He ovat osallistuneet tutkimukseen tietenkin vapaaehtoisesti, mutta osallistuminen velvoittaa heitä noudattamaan tutkijan antamia ohjeita. Tutkija edustaa instituutiota, ja hän seuraa testiä vierestä tai vähintään tallentaa sen nauhalle. Tilanteena puoliso- ja perhe-Rorschach-testi on uusi, eikä perheenjäsenillä ole aikaisempaa kokemusta siitä, miten tällaisessa tilanteessa toimitaan. He eivät myöskään tiedä, mitä seikkoja testitilanteesta arvioidaan, mutta he tietävät, että psykologi tai psykiatri tekee testitilanteesta joitain arvioita. Testitilanteen ja mustetahrataulujen tulkinnan outous käy ilmi myös siitä, että osa perheiden jäsenistä eksplikoi tulkinnan vaikeana tehtävänä. Esimerkiksi perhe 2:n äiti toteaa tutkijalle III-tilan tulkinnan lo- puksi, että *vaikeet on kuvat*, ja perhe 19:n äiti aloittaa VIII-tilan tulkinnan kannanotolla *vaikee vaikee vaikee*. Toisaalta osa perheen-

jäsenistä esittää tauluntulkinnan helppona: perhe 1:n lapsi aloittaa III-aulun tulkinnan tulkintaehdotustaan ennakoivalla vuorolla *Toi o iha helppo*.

Tutkimuksessa käytetty menetelmä on keskustelunanalyysi (ks. esim. Sacks, 1995; Heritage, 1996; Hakulinen, 1998; ten Have, 1999; Schegloff, 2007). Keskustelunanalyysi tutkii aitoja vuorovaikutustilanteita järjestyneenä ja jäsenyneenä toimintana, jonka pohjalta ihmiset ymmärtävät toisiaan ja tekevät yhteistyötä sekä luovat ja tulkitsevat tilanteita ja identiteettejä. Keskustelunanalyysin avulla on tutkittu arkikeskustelujen lisäksi erilaisia institutionaalisia keskusteluja. Tällöin tutkimuskohteena on erityisesti se, miten ammattilaiset ja asiakkaat toimivat erilaisissa institutionaalisissa tilanteissa ja mitä toiminta tuo ilmi heidän tilanteeseen kohdistamistaan käsityksistä ja odotuksista. Suomessa institutionaalista vuorovaikutusta on tutkittu muun muassa lääkärin vastaanotolla (esim. Raevaara, 2000; Sorjonen ym., 2001) ja terapiakeskusteluissa (esim. Halonen, 2002). Suomalainen tutkimus on käsitellyt myös ammattilaisten vuorovaikutusideologioita ja niitä vastaavia todellisia vuorovaikutuskäytänteitä (esim. Peräkylä & Vehviläinen, 2003).

Tässä tutkimuksessa nimitetään ensiehdotuksiksi niitä vuoroja, jotka esittelevät tulkinnan mustetahrataulusta ensimmäisen kerran neuvottelussa. Mitään kielipillisiä tai sekvenssiasemaan liittyviä vaatimuksia ensiehdotukseksi määrittelemiselle ei ole asetettu, koska aineiston neuvotteluissa perheenjäsenet toimivat siten, että erimuotoiset ja sekvenssiasemaltaan erilaiset tulkinnat mustetahrataulusta otetaan neuvoteltaviksi (ks. *a proof procedure for the analysis of turns*, Sacks ym., 1974: 728). Ehdotukseksi määrittely toiminnan kategorian pohjalta vastaa Raevaaran (2000: 45) ratkaisua nimetä monenmuotoiset väitteet, arvelut ja kysymykset diagnoosiehdotuksiksi.

Tutkimuskohteeksi on valittu pelkästään ensiehdotussekvenssit, eli tulkinnan ensimmäisen kerran esittelevät sekvenssit, koska aineistoon tutustumisen aikana mielenkiinnon kohteeksi nousi se, miten perheenjäsenet ihan ensimmäiseksi reagoivat esitettyihin tulkintoihin mustetahrataulusta. Ensiehdotusten kerääminen aineistosta ei siinä vaiheessa vaatinut analysoijan tulkintaa siitä, millainen tehtävä niillä on neuvottelussa puhetoimintona. Tuotiinpa mustetahrataulkinta ilmi varmasti muotoiltuna vastaehdotuksena (*Niin keskellä on joka tapauksessa esine* (esim. 1, rivi 31)) tai varovasti muotoiltuna raporttina yksilö-Rorschach-testistä (*Mitäs mää sanoin et se on j(h)oku. h röntkenkuva tost selekäränkasta he he* (esim. 6a, rivi 15)), tulkinta joka tapauksessa tuodaan testitilanteeseen ehdolle neuvoteltavaksi.

ENSIEHDOTUKSEN VASTAANOTTO AINEISTOSSA

Tutkimusaineistossa on yhteensä 585 ensiehdotusta. Ne otetaan vastaan monin eri tavoin aineiston neuvotteluissa. Taulukossa 1 esitellään tavallisimmat ehdotuksen vastaanotot jaoteltuna sen mukaan, johtaako vastaanotto eksplisiittiseen kannanottoon – eli ehdotuksen hyväksyntään tai torjuntaan – ennen kuin neuvottelussa siirrytään käsittelemään uutta tulkintaehdotusta tai muuta topiikkia. Tavallisin responssi ehdotukselle on hyväksyntä (22 % kaikista responseista). Hyväksynnäksi on tulkittu monenlaisia vuoroja pelkistä dialogipartikkeleista (*↑Joo*) monisanaisiin lausumiin (*Munki mielestä toso iha selvästi kaks ihmistä*). Jos hyväksyntöihin lasketaan lisäksi responssit, joissa kannanotto muotoillaan varovaisemmin (*No j:oo=Sitä siit ehkä vois löytyy*; taulukossa rivillä Mahdollinen hyväksyntä), hyväksynnät käsittävät neljäsosan ehdotusten vastaanotoista. Ehdotuksen torjunta on selvästi harvinaisempi responssi aineis-

tossa. Vain 8 % ensimmäisistä responsseista torjuu esitetyn tulkinnan. Myös torjuntajen muotoilut vaihtelevat: lyhimmillään torjunta on pelkkä kieltosana (*E:i*), mutta tulkintoja torjutaan myös pitemmällä lausumilla (*Emmä kyl perhost siit saa*). Hyväksyntöjen lähes kolminkertainen määrä verrattuna torjuntajen määrään sopii hyvin vuorovaikutusta jäsentävään preferenssijäsennykseen (ks. esim. Tainio, 1998: 110; Schegloff, 2007: 63), jonka mukaan ehdotuksen preferoitu vastaanotto on hyväksyntä. Myös testitilanne, joka tähtää siihen, että perhe löytää yhteisiä tulkintoja mustetahrataulusta, saattaa kannustaa perheenjäseniä hyväksymään esitetyt tulkinnat.

Toiseksi tavallisin (16 %) ehdotuksen vastaanotto aineistossa on kannanottoa välttävä dialogipartikkeli, esimerkiksi uuden tiedon vastaanottava *jaa* (ks. Sorjonen, 1999: 175), kuulollaoloa ilmaiseva *nii-i?* tai ambivalentti *mm*³. Tällaiset dialogipartikkelit yleensä (n = 74) ohittavat ehdotuksen, toisin sanoen vastaanottajan saman- tai erimielisyys ei käy ilmi, vaan neuvottelussa siirrytään uuteen aiheeseen. Selvästi harvemmin (n = 17) vastaanottajan kanta ehdotukseen käy ilmi tällaisen dialogipartikkelin jälkeen. Silloin ehdottaja on voinut dialogipartikkeliresponssin jälkeen esimerkiksi perustella ehdotustaan jotenkin (*Ku kattoo kauempaa*) tai eksplisiittisesti kysyä vastaanottajan hyväksyntää ehdotukselle (*Eiks ookki*).

Kolmanneksi tavallisin (12 %) ehdotuksen vastaanotto aineistossa on (tarkistus)kysymys, jolla Armisen (2005: 171) mukaan neuvottelussa pyydetään lisätietoa aiheesta kannan-

ottoa varten. Alle puolet (n = 30) aineiston ehdotusta seuraavista kysymyksistä toimii näin, eli rakentuu yksinkertaisimmillaan sekvenssi A: ehdotus – B: kysymys – A: vastaus – B: hyväksyntä/torjunta. Yli puolet (n = 42) (tarkistus)kysymysresponsseista johtaa kuitenkin neuvottelutilanteeseen, jossa keskustelun fokus siirtyy johonkin muuhun kuin juuri esitettyyn ehdotukseen ja jossa samantai erimielisyyden ilmaus jää puuttumaan.

EHDOTUKSEEN EI REAGOIDA

Tämän artikkelin erityisenä huomionkohteena ovat ehdotussekvenssit, joissa vastaanottajat eivät tuota sanallista tai muuta kuultavaa responssia tulkinnan esittelevään vuoroon. Responssin puuttuminen on jo sinänsä jonkinlainen vuorovaikutuksen ongelmakohta, ja usein mustetahratulkinnan esittäjä käsittelee myös responssin puuttumista merkinä siitä, että hänen vuoronsa kaipaa täsmentämistä tai selittämistä. Niinpä hän jatkaa itse selittämällä tai täsmentämällä tulkintaansa, mikä tavallisesti johtaa jonkinlaiseen responssiin. Aineistossa on kuitenkin sekvenssejä, joissa tulkintaehdotukseen ei reagoida selityksistä tai täsmennyksistä huolimatta. Tällöin vastaanottajat eivät siis ota vuoroa ennen kuin ehdottaja itse siirtyy neuvottelussa uuteen topiikkiin⁴. Näin rajattuja sekvenssejä aineistosta löytyy 27 (n. 5 % kaikista ensiehdotuksista), ja eri perheiden neuvotteluissa tällaisia ehdotussekvenssejä on 0–4.

³ Tainion (1993: 174–181) mukaan erimielisen toisen kannanoton tuottamisen voi välttää kolmella tavalla: vaihtamalla arvioinnin kohdetta, vastaanottamalla kannanotto uutena tietona (esim. *aijaa*) tai käyttämällä ambivalenttia *mm*-dialogipartikkelia. Vaikka nyt tarkasteltavat tulkintaehdotukset eivät vastaakaan rakenteeltaan Tainion kannanottoja, eli luonnehtivia predikatiivirakenteita, saman- tai erimielinen kannanotto ehdotukseen voidaan välttää muun muassa samoin keinoin kuin kannanotto edeltävään kannanottoon.

⁴ Poikkeuksena on yksi tapaus, jossa vastaanottaja aloittaa uuden topiikin. Vastaanottajan vuoroa ei voi siitä huolimatta ymmärtää reaktioksi tulkintaehdotukseen, koska ehdotusta on seurannut neljä taukoa ja kolme ehdottajan tekemää täsmennystä eikä vastaanottaja ole reagoinut mihinkään niistä. Viimeisen tauon (10,6 s) jälkeen, kun topiikki on jo hiipunut, vastaanottaja aloittaa uuden topiikin kysymällä kokoavasti jo hyväksyttyjä tulkintoja.

Taulukko 1. Ensiehdotusten vastaanotot aineistossa.

Ehdotuksen vastaanotto	Johtaa kannanottoon*	Ei johda kannanottoon*	Yhteensä
Hyväksyntä	131	–	131 (22 %)
Dialogipartikkeli**	17	74	91 (16 %)
(Tarkistus)kysymys	30	42	72 (12 %)
Torjunta	48	–	48 (8 %)
Vastaehdotus	–	45	45 (8 %)
Topiikinvaihto	–	37	37 (6 %)
Pelkkä nauru	4	27	31 (5 %)
Ei responsia	–	27	27 (5 %)
Mahdollinen hyväksyntä	23	–	23 (4 %)
Muut	15	65	80 (14 %)
Yhteensä	268	317	585 (100 %)

* Kannanotolla tarkoitetaan ehdotuksen hyväksyntää tai torjuntaa ennen kuin neuvottelussa siirrytään käsittelemään uutta aihetta.

** Dialogipartikkelilla tarkoitetaan sellaisia dialogipartikkeleita, jotka eivät ota kantaa ehdotuksen hyväksyntään, esim. kuulolla olemista ilmaiseva *nii-i?* ja uuden tiedon vastaanottamista ilmaiseva *jaa*.

Tutkimusaineiston responsittomat ehdotukset jakautuvat muotonsa perusteella karkeasti neljään luokkaan:

- myönteinen ehdotus (*Must se on keuhkot*; n = 24),
- kysyvä ehdotus (*Vai onks toi joku niämimaa tää*; n = 1),
- ehdotus + kysymys (*Ihan niinku jottai eläimennahkoja vai onko*; n = 1) ja
- ehdollinen ehdotus (*Mut tää olis muuten niinku harakka, jos siin ois häntä tonneppäi*; n = 1).

Toisaalta aineiston responsittomat ensiehdotukset esiintyvät eri sekvenssiasemissa. Sekvenssiaseman perusteella responsiton ehdotus voi toimia

- topiikin tai alatopiikin aloituksena (n = 14),
- vastauksena toisen kysymykseen (n = 6),
- vastaehdotuksena (n = 5),
- koko tehtävän aloituksena (n = 1) tai
- itsevastauksena (= vastauksena omaan kysymykseen taulun tulkinnasta; n = 1).

Ehdotukset, joihin ei reagoida, ovat siis suurimmaksi osaksi myönteisen ehdotuksen muotoisia, topiikin tai alatopiikin aloittavia vuoroja. Tässä suhteessa ne eivät poikkea aineiston kaikista ensiehdotuksista.

Sekvenssejä, joissa tulkinnan esittelevään vuoroon ei reagoida, on aineiston puolistotestiosioissa 13 ja perhetestiosioissa 14. Perhetestiosioissa tuotetaan kuitenkin yli kaksinkertainen määrä tulkinnan esitteleviä vuoroja (n = 405) verrattuna vastaavien vuorojen määrään puolistotestiosioissa (n = 180). Tällöin responsin puuttuminen on suhteellisesti tavallisempaa kahdenkeskisissä puolistotesteissä kuin monenkeskisissä perhetesteissä.

2/3 ensiehdotuksista (n = 18), joihin ei reagoida, on äitien esittämiä. Isien esittämiä on vain 5 ja lasten esittämiä 4. Tämä jakauma ei selity sillä, että äidit ylipäänsä tuottavat eniten tulkintoja esitteleviä vuoroja (n = 213), koska isät ja lapset tuottavat vastaavia vuoroja melkein yhtä paljon (isät 190 vuoroa, lapset 182 vuoroa). Pikemminkin jakauma kertoo siitä, että aineistossa äitien esittämät tulkinnat

nat jäävät tavallisimmin ilman responsia. Isät ja lapset ovat ylipäänsäkin passiivisempia osallistujia kuin äidit: äidit reagoivat aktiivisimmin toisten esittämiin ehdotuksiin (226 responsia / 372 muiden esittämää tulkintaa = 61 %). Vastaavat responsiprosentit ovat isillä 49 ja lapsilla 40.

Kaikissa tutkittavissa sekvensseissä seuraa tulkinnan esittelevää vuoroa tauko, jonka jälkeen tulkinnan ehdottaja valitsee itsensä jatkamaan

neuvottelua. Näin tapahtuu muun muassa perhe 9:n neuvottelussa (esimerkki 1). Katkelma on melko alusta puoliso-testin ensimmäistä tauluntulkintaa. Varsinaisia tulkintoja taulusta ei ole vielä ehdotettu, mutta isä on todennut taulun *peilikuvaksi*: kuviohan on lähes symmetrinen vertikaalisen keskiviivan suhteen. Äiti on myöntänyt *peilikuvan*, ja sen jälkeen hän tuo hyvin varovasti ehdolle tulkintansa *jotaki lepakkomaista* (r. 25), mutta isä ei reagoi tulkintaan.

(1) [Perhe 9, puoliso-Rorschach-testi, taulu I] ⁵

25⁶ → Ä: Tää vähä muistuttaa niinku jotaki, (.) lepakkomaista (-).

26 => (1.8)

27 Ä: Olettaen.

28 (1.6)

29 Ä: Tässä on niinku, (.) jotku, (2.8) kädet jotka, (0.7) nousis °ylös°.

30 (8.1)

31 → I: Nii keskellä on joka tapauksessa esine.

32 => (3.7)

33 I: Se melkeen muistuttaa jotaki antiikin maljakkoa.

34 (2.6)

35 I: Ja siinä sitte (5.0) kaks hahmoa, (0.4) hahmoa (°tuota vastakkain°).

36 (2.4)

37 I: Tää nyt o iha semmone kuva ku nois psykologian oppikirjois.

38 (2.2)

39 Ä: °Nii-i.°

⁵ Esimerkeissä Ä = äiti, I = isä, L = lapsi ja T = tutkija.

⁶ Rivinumerointi alkaa juoksevana numerointina kunkin tauluntulkinnan alusta. Esimerkki 1 alkaa siis Rorschachin I-
taulun tulkinnan litteraatin riviltä 25.

Tulkintaa seuraavan tauon (r. 26) jälkeen äiti jatkaa itse. Hän ilmaisee tulkintansa jotenkin ehdolliseksi (r. 27) ja tekee siten sen entistä epävarmemmaksi. Seuraa taas tauko, jonka jälkeen äiti siirtyy uuteen tulkintaehdotukseen (*kädet*; r. 29). Isä reagoi (r. 31) äidin ehdotukseen pitkän tauon (r. 30) jälkeen ohittaen sen. Konsessiivisella konnektiivilla *joka tapauksessa* (ISK, 2004: 1088) isä ilmaisee, että hän jättää kantansa äidin ehdotukseen avoimeksi ja että äidin ehdo-

tuksesta huolimatta taulun keskellä on *esine*. Äiti puolestaan ei reagoi isän vastaehdotukseen, ja tauon jälkeen isä jatkaa kuvailemalla tulkintaansa. Isän kahdesta kuvailevasta vuorosta huolimatta äiti ei reagoi tulkintaan, minkä jälkeen isä siirtyy uuteen topiikkiin eli vertaamaan taulua psykologian oppikirjojen kuviin (r. 37). Vasta tähän vuoroon äiti reagoi – tosin tauon jälkeen –, eli hän myöntää isän vertauksen dialogipartikkelilla *nii-i*. Mielenkiintoista katkelmassa on se, että varsinaisiin

tulkintaehdotuksiin (*lepakko, kädet, esine eli maljakko, jossa kaksi habmoa*) ei oteta kantaa eikä kahteen niistä edes reagoida. Sitä vastoin äiti myöntää samanmielisyytensä isän kanssa siitä, että kuvio on peilikuva (ennen katkelman alkua) ja että taulu on kuin psykologian oppikirjojen kuvat. Puolisot siis tekevät yhteistyötä ja tuovat samanmielisyytensä ilmi, silloin kun puhutaan taulun konkreettisista piirteistä. Kun topiikki käsittelee puolisoiden subjektiivisia tulkintoja taulusta, puolisot eivät jostain syystä ota kantaa toistensa ehdotuksiin eivätkä välttämättä edes reagoi niihin (ks. kuitenkin esim. 5).

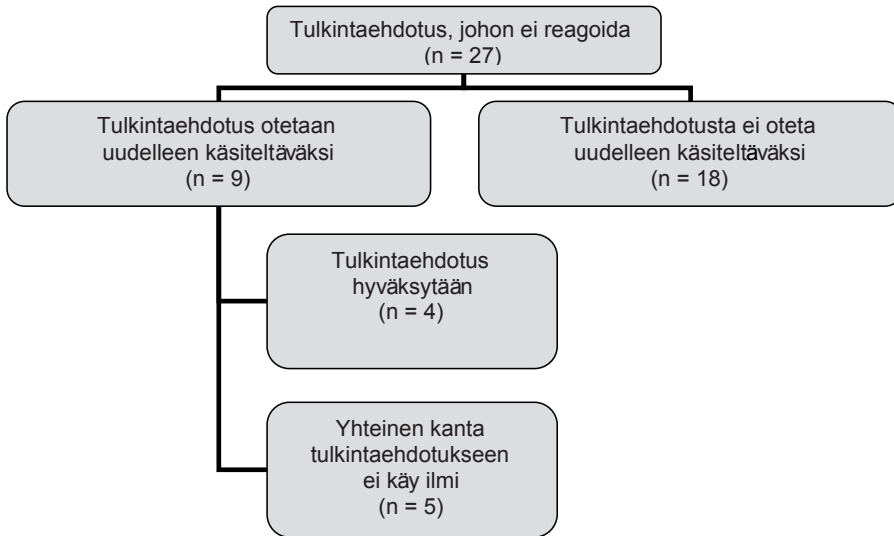
Suurimmassa osassa tutkittavia ehdotussekvenssejä (18/27 = 67 %) neuvottelijat itse eivät käsittele responssin puuttumista ongelmallisena. Toisin sanoen he jatkavat neuvottelua tulkintaehdotuksista eivätkä ala keskustella siitä, miten he neuvottelussa osaavat toimia tai miten heidän pitäisi toimia. Davidsonin (1990: 152) mukaan ehdotusta seuraava tauko tulkitaan tavallisesti torjuntaa ennakoivaksi merkiksi. Tämän vuoksi on hyvin mahdollista, etteivät perheneuvotteluiden osallistujat edes tulkitse näitä ehdotusta seuraavia taukoja yhteistyön tai kannanoton puutteeksi vaan torjunnan merkiksi. Välttääkseen siis uhkaavan erimielisyyden ilmauksen ehdottaja itse ohittaa tauon eri tavoin. Hän voi ensinnäkin ehdottaa uutta, eri tulkintaa taulusta (esim. 1, r. 29) tai vaihtaa puheenaihetta ja kysyä vastaanottajan tulkintaa taulusta. Lisäksi ehdottaja voi palata käsittelemään aikaisemmin esitettyjä tulkintaehdotuksia. Toisaalta ehdottaja voi tulkita tauon johtuvan siitä, ettei vastaanottaja ole ymmärtänyt tulkintaehdotusta. Tällöin ehdottaja tauon jälkeen selittää omaa tulkintaansa tai näyttää sen taulusta (esim. 1, r. 33). Tilanne vastaa Pomerantzin (1984: 153–156) kuvailemaa tilannetta, jossa väitettä seuraava tauko tulkitaan ymmärtämisongelman merkiksi ja jossa ongelma korjataan selityksin. Tämän tutki-

muksen ehdotussekvenssit poikkeavat kuitenkin Pomerantzin tutkimista tilanteista siten, että sekvensseissä vastaanottaja ei reagoi ehdotukseen selitystenkään jälkeen. Joka tapauksessa ehdottajan toimintastrategiat tauon jälkeen johtavat siihen, että neuvottelu jatkuu ja eksplisiittiseltä erimielisyyden ilmaukselta vältytään. Toimintastrategian valintaan voi ainakin osittain vaikuttaa se, että antaakseen perheen neuvottelutavoista testitilanteessa hyvän kuvan perheenjäsenet pyrkivät välttämään mahdollisia konfliktitilanteita.

Kuviosta 1 käy ilmi, että kahta kolmasosaa ($n = 18$) responssittomista tulkintaehdotuksista ei oteta uudelleen käsiteltäväksi (ks. esimerkki 3). Ehdottaja tulkinnee ehdotusta seuraavan hiljaisuuden torjuntaa ennakoivaksi merkiksi, mihin viittaa se, että tulkintaehdotusta ei enää oteta topiikiksi. Yksi kolmasosa ($n = 9$) responssittomista tulkintaehdotuksista taas otetaan uudelleen käsiteltäväksi, ja tavallisimmin ($n = 6$) topiikin uudelleen avaaja on vastaanottaja. Tämä tukee sitä oletusta, että ehdottaja itse on tulkinnut hiljaisuuden torjunnan merkiksi. Uudelleen käsiteltävistä tulkintaehdotuksista yli puolet on sellaisia, että yhteinen kanta ehdotukseen jää lopulta kaikesta huolimatta auki (ks. esimerkit 4, 5 ja 6); alle puolet taas on sellaisia, että ehdotus lopulta hyväksytään (ks. esimerkki 2). Huomionarvoista on se, että yhtään responssitonta ensiehdotusta ei myöhemminkään eksplisiittisesti torjuta. Vaikuttaa siis siltä, että tavallisimmin hiljaisuus tulkintaehdotuksen jälkeen ei viittaa myöntymiseen vaan toimii keinona välttää eksplisiittinen erimielisyyden ilmaus.

Hiljaisuutta käsitellään ongelmallisena

Joissakin aineiston tapauksissa ($n = 9$) neuvottelijat käsittelevät ongelmallisena tilannetta, jossa ehdotukseen ei reagoida. He siis siirtyvät tavallaan eri tasolle keskustelussa eli varsinaisista tulkintaehdotuksista siihen,

Kuvio 1. Responssittomien tulkintaehdotusten käsittely aineiston perheneuvotteluissa.

miten neuvottelutehtävässä pitäisi toimia, tai sitten ehdottaja voi alkaa vähätellä omia taitojaan tai tulkintojaan tehtävässä. Tavallisin ($n = 6$) ehdottaja käsittelee tilannetta ongelmallisena, mutta myös vastaanottaja ($n = 1$) tai he molemmat voivat käsitellä tilannetta ongelmallisena ($n = 2$).

Esimerkissä 2 perhe 2:n äiti eli ehdottaja käsittelee hiljaisuutta ongelmallisena. Katkelma alkaa noin puolivälistä neuvottelua, jossa äiti, isä ja 13-vuotias tytär keskustelevalta I-taulun tulkinnoista. Äiti on aikaisemmin puolisoitettissa tulkinnut saman taulun *lepakoksi* ja isä on myöntynyt äidin ehdotukseen – tosin isän osallistuminen on ollut hyvin vähäistä: muutama *mm-* ja *joo-*dialogipartikkeli, *mitä-*tarkistuskysymys ja naurahdus. Meneillään olevassa neuvottelussa äiti on aluksi kehottanut tytärtä kertomaan oman näkemyksensä taulusta mutta saanut vastaukseksi vain huokauksen. Äiti tulkitsee huokauksen johtuvan tehtävän vaikeudesta, koska hän kysyy tyttäreltä naurahdellen, *o(h)nks t(h)ää v(h)aikee*. Tytär myöntää pitävänsä tauluntulkintaa vaikeana. Sen jälkeen äiti alkaa kuin malliksi itse

tulkita taulua (r. 20–21) ja ehdottaa *elukan naamaa*, jota ei aikaisemmin puolisoitettissa huomannut. Isä ja tytär eivät reagoi tähän ehdotukseen; isä ainoastaan kiittää (r. 24) äidin kommentin, ettei hän huomannut *elukan naamaa* puolisoitettissa. Koska äiti keksii uuden tulkinnan, jota hän ei ollut huomannut puolisoitettissa, hän yrittää rivillä 25 saada isän kiinnostumaan siitä. Hän käyttää huomionkohdistinta ja kuvailua, mutta isä reagoi äidin vuoroon vain selvittämällä kurkkuaan. Lopulta äiti tuo neuvotteluun toisen ehdotuksen eli *lepakon* (r. 31–32).

- (2) [Perhe 2, perhe-Rorschach-testi, taulu I]
- 20 → Ä: Mm tässäkin on kato ihan niinku jonkun elukan nokka sitteki.=Tosson
 21 → silmäkolo ja tosson naam(a), (0.6) Korva.
 22 => (3.2)
- 23 Ä: Tota en huomannu ku äsken [(-).]
 24 I: [Mm]m.=
 25 Ä: =Kato hei.=Niin tässon ihan niinku nokakki.=Nois nää silmäkolo on tossa
 26 [niinku,]
 27 I: [(Kurkun] selvitystä äänekkäästi)
 28 (7.7)
 29 Ä: Mmm.
 30 (4.7)
- 31 → Ä: Mut tuo niinku paremminki mä tykkäsin niinku ihan tää niinku tää koko
 32 → kokonaisuus olis niinku <le°pakko> mutta.° .hhh ((Kurkun selvitystä))
 33 => (6.5)
- 34 Ä: Mut sen miks mä niinkö (.) (-- miks se sitte) (.) ihan lepakolle näyttää=siin
 35 on kaks korvaa ja sit räpylät täälä näin.
 36 (0.6)
 37 L: ((Tuhinaa tai tukahdutettua naurua))=
 38 Ä: =He he
 39 (5.7)
 40 Ä: (°Emmää°) kyllä tajuu näitä yhtikäs mittää. ((Kuiskaten))
 41 (1.1)

Mutta-alkuisella vuorollaan äiti tuo *lepakko*-tulkinnan tavallaan vastaehdotukseksi omalle aikaisemmalle ehdotukselleen, ja adverbijoin *paremminkin* korostaa kontrastia edelliseen tulkintaehdotukseen. Vuoronloppuinen *mutta* tekee lausumasta syntaktisesti keskeneräisen, mikä voisi selittää sitä, että isä ja tytär eivät tässä vaiheessa reagoi äidin ehdotukseen (tauko rivillä 33). Todennäköisesti vuoronloppuinen *mutta* on kuitenkin keino lopettaa vuoro (ks. Koivisto, 2011: 138), ja se implikoi, että myös äidin ensimmäinen ehdotus (*elukan naama*) on edelleen voimassa.

Lepakko-ehdotusta seuraava pitkä tauko saa äidin perustelevan, miksi hän päätyi tähän tulkintaan (r. 34–35). Hän alkaa vuoronsa *mutta*-sanalla. Vuoronalkuinen *mutta* ei Sorjosen (1989: 174) mukaan kiistä edellisen vuoron väitettä, vaan se tuo uuden alatiipin keskusteluun. Myös äidin perustelua seuraa tauko, ja sen jälkeen kuulostaa siltä, että tytär

tuhisee tukahdutettua naurua. Ei voi tietää, tuhiseeko tytär esimerkiksi siksi, että kukaan ei reagoi äidin ehdotukseen eikä selitykseen, tai siksi, että hänen mielestään äidin selityksessä on jotain huvittavaa (esim. *räpylät* lepakolla). Jos tyttären tuhina on tukahdutettua naurua, tytär itse ei pidä sitä testitilanteeseen sopivana, koska hän tukahduttaa sen (ääni on juuri ja juuri kuultavissa nauhalli). Jos tytär nauraisi ääneen, hän saattaisi naurunalaisiksi äidin vilpittömän yrityksen neuvotella ja lisäksi toisi julki sen, että neuvottelu ei suju niiden odotusten mukaan, joita osanottajilla voi olla perheneuvottelusta testitilanteesta.

Nauru on myös yksi tapa osoittaa tilanne arkaluonteiseksi (Haakana, 1999: 220). Katkelmassa äiti naurahtaa ääneen (r. 38). Tällä hän ei aseta ketään naurunalaiseksi vaan ilmaisee tilanteen arkaluonteisuuden: neuvottelu ei etene sujuvasti, koska isä ja tytär eivät ole juuri reagoineet, vaikka äiti on tuonut neuvot-

teluun jo kaksi tulkintaehdotusta. Tilanteen arkaluonteisuus korostuu erityisesti kontekstissa, jossa testataan perheen yhteistoimintaa. Naurun jälkeen neuvottelussa seuraa taas pitkä tauko, ja lopulta äiti tuo turhautumisensa ilmi myös sanallisesti (r. 40). Hän vähättelee itseään mustetahrataulujen tulkitsijana (*(Emmää) kyllä tajuu näitä yhtikäs mittää*). Sacksin (1995: 19–20) mukaan ihmiset tulkitsevat toisten ihmisten toimintoja suhteessa omainsa ja ajattelevat, että he tekivät jotain väärin, koska heitä kohdellaan tietyllä tavalla. Katkelman ongelmatilanteessa äiti ei vaadi muita neuvottelijoita selontekoon tilanteesta vaan vähättelee omia kykyjään. Syynä tähän voi siis olla se, että äiti todellakin ajattelee isän ja tyttären passiivisuuden johtuvan tulkintojensa kelpaamattomuudesta. Mahdollista on kuitenkin myös se, että testitilanteessa äiti pitää sallitumpana vähätellä itseään kuin moitita muiden toimintaa.

Äiti jatkaa neuvottelua kuiskailemalla tyttären kanssa muutamasta uudesta ehdotuksestaan, joista ei kuitenkaan päästä yhteisymmärrykseen; isä puolestaan ei osallistu kuiskailuun. *Elukan naama* -tulkintaa ei oteta uudelleen käsiteltäväksi, mutta *lepakko*-tulkinta nousee uudelleen topiikiksi, kun äiti lopulta (ei näy esimerkissä) kysyy, mitä tytär aikoo kirjoittaa neuvottelutulokseksi paperille, joka annetaan varsinaisen neuvottelun päätyttyä. Tytär vastaa *lepa°ko°* ja siten hyväksyy tulkinnan. Aikaisemmin tytär ei ole antanut mitään vihjeitä, että hän kannattaisi äidin *lepakko*-tulkintaa.

Yksi mahdollinen selitys isän ja tyttären passiivisuudelle neuvottelussa on se, että he eivät tiedä, miten testitilanteessa on tarkoitus toimia (ks. myös esimerkki 4). He voivat orientoitua tilanteeseen siten, että on parempi olla tekemättä mitään kuin toimia väärin. Tätä selitystä tukee se, että perheen seuraavissa neuvotteluissa tauluista III ja VIII isä ja tytär osallistuvat keskusteluun aktiivisemmin

kuin perheen ensimmäisessä neuvottelussa – he muun muassa ehdottavat omia tulkintojaan mustetahrataulusta. He ovat oppineet ensimmäisestä tauluntulkintaneuvottelusta, mitä tehtävä edellyttää, ja tämän kokemuksensa perusteella he pystyvät aktiivisemmin osallistumaan neuvottelutehtävään.

Esimerkissä 3 perhe 18:n äiti käsittelee ongelmallisena hiljaisuutta, joka seuraa tulkinnan esittelevää vuoroa. Ongelman julkituonti on kuitenkin hyvin erilainen kuin esimerkiksi 2, jossa ehdottaja alkoi vähätellä itseään tauluntulkitsijana. Esimerkissä 3 ehdottaja saattaa vastaanottajan selontekovelvolliseksi kommentoimattomuudestaan. Katkelmassa äiti, isä ja 16-vuotias tytär tulkitsevat III-*taulua*, eli heillä on perheenä jo yhden taulun kokemus neuvottelutehtävästä. Ennen katkelman alkua äiti on ehdottanut tulkinnaksi *kahta ihmishahmoa* ja tytär on eksplisiittisesti hyväksynyt äidin tulkinnan. Sen jälkeen tytär on miettinyt taulun punaisten yksityiskohtien tulkintaa mutta ei ole keksinyt sitä vaan palaa takaisin *kaksi ihmistä* -ehdotukseen ja vahvistaa sen rivillä 21. Samaan aikaan äiti ehdottaa punaisten yksityiskohtien tulkinnaksi *jotaki tunnetta*, mutta se jää ehkä päällekkäispuhunnan vuoksi huomiotta. Rivillä 24 tytär tuo ilmi, ettei hänellä ole muita tulkintoja taulusta. Sen kanssa osittain päällekkäin (r. 25 ja 27) äiti tuo neuvotteluun toisen tulkintansa, että ihmishahmoiksi tulkitut kohdat *muistuttavat edellistä kuvaa* eli taulua I, jonka perhe tulkitsee *lepakoksi*. Isä ja tytär eivät reagoi äidin ehdotukseen.

(3) [Perhe 18, perhe-Rorschach-testi, taulu III]

21 L: (-) [(--) kaks ihmis]tä jonku astian <äärellähä> nuo on niinku ois semmone.

22 Ä: [Jotaki tunnetta]

23 (1.6)

24 L: Eh m[ää] muuta siitä.] ((Kuiskaten))

25 → Ä: [Niin nuo muistutt]jaa kuitenkin saman:- samanlailla tuota,

26 (1.1)

27 → Ä: edellistä kuvvaa.

28 => (9.9)

29 Ä: Mikä se nyt sitte sinun mielestä oiSI?

30 (14.9)

31 Ä: Sano nyt mielipitteesi sinäki °nyt hei°.

32 (1.3)

Äidin rivin 27 tulkintaa seuraa pitkä tauko (r. 28), jonka jälkeen äiti itse jatkaa kysymällä isän tulkintaa. Äidin kysymys on kohdistettu isälle, koska tytär on jo hyväksynyt yhden äidin tulkinnoista eikä isä ole osallistunut neuvotteluun lainkaan. Kysymyksen sävy-partikkeliketju *nyt sitte* ja prosodiassa nouseva intonaatio sekä vuoronloppuinen äänenkorotus haastavat isän osallistumaan neuvotteluun. *Nyt*-sävypartikkeli kysymyksessä implikoi, että kysyjällä itsellään on jo jokin käsitys asiasta (Hakulinen & Saari, 1995: 493). *Sitten*-sävypartikkeli taas implikoi päätelmää edeltävästä kontekstista (Hakulinen, 2001: 398; ISK, 2004: 794). Koska isä ei ole kommentoinut äidin ensimmäistä ehdotusta eikä reagoi toiseenkaan ehdotukseen mitenkään vaan ehdotusta seuraa pitkä tauko, äiti jatkaa neuvottelua niin kuin hänen tulkintansa eivät kelpaisi isälle: hän kysyy isältä vastaehdotusta. Isä ei kuitenkaan vielääkään sano mitään, vaan neuvottelussa seuraa taas pitkä tauko. Tauon jälkeen äiti käskee isää osallistumaan neuvotteluun ja aloittaa käskyn suoralla imperatiivilla *sano nyt*. *Nyt*-partikkeli sitoo käskyn osaksi pitempää prosessia (Hakulinen & Saari, 1995: 495) eli neuvottelua. Vuoron lopussa äiti käyttää huomionkohdistinta *hei* ja tuottaa vuoron lopun vaimennetulla äänellä, mikä pehmentää käskyä selvästi. Joka tapauksessa

äiti asettaa myös isän vastuuseen neuvottelusta – ensin kysymällä ja sitten käskemällä. Neuvotteluun osallistuminen on välttämätöntä neuvottelun onnistumiselle. Tämän vuoksi äidin käsky voidaan nähdä myös moitteena: isä ei toimi niin kuin hänen pitäisi toimia neuvottelutilanteessa. Äidin näkökulmasta isän osallistumattomuus on erityisen raskauttavaa, koska isä toimii näin testitilanteessa, jossa perheen yhteistoimintaa arvioidaan.

Neuvottelun aikana äidin tulkintaa (*muistuttaa – edellistä kuvvaa*) ei oteta enää käsiteltäväksi eikä sitä siis hyväksytä eikä torjuta. Silti äiti ei luovu tulkinnasta, koska hän kirjoittaa *lepakon* yhteiseksi neuvottelutulokseksi omaan paperiinsa *ihmishabmojen* lisäksi. Isä ja tytär taas kirjoittavat pelkän *ihmishabmot*. Äidin toiminta osoittaa, että hän joko tulkitsee isän ja tyttären vaikenemisen merkiksi myöntymisestä tai hän toimii vastoin tehtävän ohjetta, jossa pyydetään kirjoittamaan paperille yhteiset tulkinnat (vrt. esimerkki 5).

Myös vastaanottaja tai vastaanottaja ja ehdottaja voivat käsitellä responssin puuttumista ongelmallisena. Esimerkissä 4 perhe 19:n 16-vuotias tytär on juuri otettu mukaan neuvotteluun ja vanhemmat ja tytär tulkitsevat ensimmäistä kertaa taulua yhdessä. Esimerkki alkaa heti tauluntulkinnan alusta.

- (4) [Perhe 19, perhe-Rorschach-testi, taulu I]
- 01 → L: !Must se on keuhk(h)ot. ((Hengästyneesti))
- 02 => (2.1)
- 03 L: !Emmää mitää muut siin nää.
- 04 (0.5)
- 05 → L: !Täs on kaks nokkaa.=Jos sillai haluaa ajatella et siinon kaks lintuu.
- 06 => (0.7)
- 07 L: Emmää mitään.
- 08 (1.4)
- 09 I: Pi[täiskö meidän antaa] (.) oma näkemyksem[me °kuvasta°.]
- 10 L: [!Täs o lepakko näi.]
- 11 T: [Joo siis täs]sä,

Tytär tekee rivillä 1 ehdotuksen *keuhkot* mustetahrataulun tulkinnaksi, mutta kukaan ei reagoi ehdotukseen. Ehdotus alkaa ilmauksella *must* (< *minusta*), joka Rauniomaan (2007: 247) mukaan ottaa huomioon keskustelijoiden mahdollisen erimielisyyden, koska se eksplikoi lausuman puhujan omaksi kannaksi. Tällöin puhuja implisiittisesti myöntää, että puheena olevaan asiaan on olemassa monia mahdollisia kantoja, mikä helpottaa vastaanottajan asennoitumista eli oman kannan ottamista puheena olevaan asiaan. Kangasharju (1991: 149) puolestaan esittää, että ehdotus, joka on muotoiltu mielipiteen ilmauksen kaltaiseksi, suojelee ehdottajan kasvoja.

Muut huomioivasta muotoilusta huolimatta ehdotusta seuraa tauko. Taukoa tytär käsittelee sen merkinä, että hänen tulkintansa on jotenkin riittämätön ja hänen odotetaan jatkavan, koska hän rivillä 3 ilmaisee puolustautuvaan ja ehkä jopa moittivaan sävyyn, ettei hänellä ole muita tulkintoja. Samanlainen sekvenssi eli ehdotus–ei-responssia–puolustautuminen toistuu riveillä 5–7, kun tytär ehdottaa tulkinnaksi *kahta nokkaa* ja *kahta lintua*. Tämän ehdotuksen muotoilussa tytär käyttää ehtolauseita ja nollapersoonaa (*jos sillai haluaa ajatella*). Laitisen (1995: 355) mukaan nollapersoonaa avaa osanottajille yhteisen kokemuksen, jaettavan tietoisuuden

paikan: nollapersoonaa kutsuu vastaanottajaa samaistumaan puhuttuun. Lisäksi ehdotuksen muotoilu *jos* – *haluaa* antaa vastaanottajalle valinnanvapauden joko hyväksyä tai hylätä ehdotus. Uusi ehdotus ja sen varovaisen houkutteleva muotoiluun eivät vie neuvottelua eteenpäin, mutta nyt myös isä käsittelee tilannetta ongelmallisena (r. 9). Responssin puuttumisen syy käy ilmi isän vuorosta, jossa hän kysyy toimintaohjeita tutkijalta. Isä ei siis reagoi tyttären ehdotuksiin, koska hän ei tiedä, miten testitilanteessa pitää toimia, kun tyttärikin on mukana. Samaan aikaan isän kysymyksen kanssa tytär esittää jo kolmannen ehdotuksensa taulun tulkinnaksi; rivillä 11 taas tutkija alkaa vastata isän kysymykseen.

Esimerkki 4 tuo esiin isän ristiriitaisen tilanteen. Yhtäältä tyttären tulkintaehdotuksiin pitäisi reagoida jotenkin, ettei tämä joudu neuvottelemaan yksin. Toisaalta isä orientoituu tunnollisesti neuvottelutehtävään, mikä estää häntä reagoimasta ehdotuksiin ennen kuin sallittu toimintatapa on selvitetty. Tutkijalle kohdistetulla kysymyksellään isä sekä esittää selonteon, miksi hän ei ole reagoinut tyttären ehdotuksiin, että pyytää toimintaohjeita tehtävään. Katkelman jälkeen ehdotusta *kaksi lintua* ei oteta enää käsiteltäväksi. *Keuhkot*-tulkinta otetaan uudelleen käsiteltäväksi, jolloin vanhemmat tunnustavat, että tytär tar-

koittaa tulkinnalla *röntgenkuvaa keuhkoista*. Tulkintaa ei siitä huolimatta hyväksytty eikä torjuta vaan kanta siihen jää eksplikoimatta.

Responssin puute osallisena väärinkäsitykseen

Tavallisimmin aineistossa perheenjäsenet eivät käsittele responssin puuttumista ongelmallisena. Näin on myös esimerkissä 5, vaikka neuvottelutehtävän lopussa käy ilmi, että yhteisymmärryksen muodostamisessa

on ongelmia. Esimerkki on samasta neuvottelusta kuin esimerkki 1, jossa perhe 9:n äiti ja isä ovat samanmielisiä taulun konkreettisista piirteistä mutta eivät ota kantaa toistensa tulkintaehdotuksiin. Esimerkin 5 katkelmaa edeltää jakso, jossa äiti ja isä ovat olleet yhtä mieltä taulun peilikuvamaisuudesta. Jaksoa seuraa lyhyt tauko. Sen jälkeen osanottajat aloittavat lähes yhtä aikaa (r. 54, 55) ja isä ottaa uudelleen käsiteltäväksi äidin *lepakko*-tulkinnan (ks. esim. 1, r. 25).

(5) [Perhe 9, puoliso-Rorschach-testi, taulu I]

54 Ä: Tää [(--)]

55 I: [Miksei se] ensivaikutelma voi antaa semmosii lepakon, (1.3)

56 lepakkomaiste hahmojen vaikutelman (muttei enää sitte noin,) (1.2)

57 noin pitemmän päälle tiedä.

58 (11.2)

59 Ä: Niin paremmin (ku) ne piirustukset johon johka laitetaan aina väri keskelle,

60 (.) ja kuvio painetaan, (0.5) painetaan yhtee ja avataa(n).

61 (0.9)

62 I: °Mm-m.°

63 (5.8)

Isä myöntää, että taulun ensivaikutelmana *lepakkomaiset hahmot* ovat mahdollisia, mutta toteaa tulkinnan pitemmän tarkastelun jälkeen kyseenalaiseksi. Isän vuoroa seuraa hyvin pitkä tauko. Sen jälkeen äiti osoittaa omalla vuorollaan (r. 59–60), että hän ymmärsi isän vuoron ei-hyväksynnäksi *lepakko*-tulkinnalle ja että hänkin pitää parempana tulkintana peilikuvamaista *kuviota*, josta on jo pariin otteeseen puhuttu. Isä kuittaa rivillä 62 äidin vuoron vastaanotetuksi ja ehkä jopa vahvistaa sen mutta ei ainakaan osoita äidin ymmärtäneen väärin. Tämän jälkeen neuvottelussa ei enää käsitellä *lepakko*-tulkintaa. Esimerkin 5 analyysia tukee se, että äiti ei kirjoita neuvottelun jälkeen omalle paperilleen yhteiseksi neuvottelutulokseksi mitään *lepakkoon* viittaavaa

vaan pelkästään *kaksi samanlaista kuviota*. Neuvottelussa on tapahtunut kuitenkin jokin väärinymmärrys tai isä ei ole ymmärtänyt tehtävänantoa oikein, koska hän puolestaan kirjoittaa yhteiseksi neuvottelutulokseksi *kaksi peilikuvaa vastakkain* sekä *lepakkomaisia, tarkemmin määrittelemättömiä hahmoja*. Isä siis kirjaa äidin ehdotuksen, mutta äiti itse ei sitä tee. Tämä osoittaa äidin päätelleen, että isä ei hyväksy *lepakko*-tulkintaa.

Esimerkeistä 1 ja 5 käy ilmi, että vaikka neuvotteluongelmia ei tuotaisikaan julki, niitä voi neuvottelussa olla. Samanmielisyyden eksplikoiminen ja jopa korostaminen ovat olennaisia keinoja neuvottelussa yhteisen päämäärän saavuttamiseksi (Kangasharju, 1991: 219). Siksi äidin on odotuksenmukaista tul-

kita ei-hyväksynnäksi se, että isä ensin jättää reagoimatta äidin *lepakko*-tulkintaan ja myöhemmin esittää siihen ambivalentin kannan. Isä puolestaan ei onnistu tuomaan hyväksyvää kantaansa ilmi, jos hän on jo neuvotteluvaiheessa samanmielinen äidin ehdotuksesta. Isän toiminnalle voi olla toisaalta muitakin selityksiä: Ensinnäkin hän voi luulla, että neuvottelutulokseksi kirjataan kummankin omat ehdotukset. Toiseksi hän voi muodostaa kantansa äidin ehdotukseen vasta kirjoitusvaiheessa. Molemmissa tapauksissa hän kumminkin toimii toisin kuin ohjeissa kehoitetaan.

Reagoimattomuus osana torjuvaa asennetta neuvottelutehtävään

Tulkintaehdotusta seuraava responsin puuttuminen voi kertoa jotain paitsi vastaanottajan kannasta ehdotettuun tulkintaan myös vastaanottajan asenteesta neuvottelutehtävään. Tämä näkyy esimerkissä 6a, jossa isä ei reagoi mitenkään äidin tulkintaan *röntkenkuva tost selekärankasta* (r. 15). Katkelma alkaa siitä, kun tutkija antaa ensimmäisen mustetahrataulun puolisoille tulkittavaksi.

(6a) [Perhe 4, puoliso-Rorschach-testi, taulu I]

- 01 Ä: °He [he he°]
 02 I: [ftästei yksmielisyyttä] saa millää(n).f
 03 (0.4)
 04 Ä: °He he°
 05 (0.5)
 06 T: °y-hm?°
 07 (3.4)
 08 I: Se on vähä niin ku mä sanoin et nää on sellast ftaiteilija on vähä pensseli
 09 lipsunuf.
 10 (.)
 11 I: He he?
 12 (5.2)
 13 I: Minkäs >ötökän sä näit tossa.< ((Napsauttaa tauluun vuoron lopussa))
 14 (.)
 15 → Ä: Mitäs mää sanoin et se on j(h)oku .h röntk(h)enkuva t(h)ost selekärankasta
 16 he .h he .mm,
 17 => (1.1)
 18 Ä: Mitäs sää sanoit.
 19 (0.7) ((Vetoketjun vetämisen ääni taustalla))
 20 Ä: >°He(i).°<
 21 (0.4)
 22 I: No !tässähä oli fvaikka >minkänäköstä< lintuaf.
 23 (0.3)
 24 Ä: °Joo-o.°

Testitilanne alkaa äidin hämillisellä, vaimella naurahdella ja isän rehvakkaalla, huumorimoodissa tuotetulla asenteen ilmauksella *Tästei yksmielisyyttä saa millää(n)*. Tällä isä

osoittaa, ettei hän ota neuvottelutehtävää turhan vakavasti ja asettaa kyseenalaiseksi koko tehtävän onnistumisen. Asenteen ilmaus on todennäköisesti tarkoitettu tutkijalle, koska tutkija

kuittaa minimipalautteella vuoron vastaanotetuksi (r. 6). Isä yrittää jatkaa vielä huumorimoodissa selittämällä kuvan syntyä (r. 8), mutta äiti ja tutkija eivät lähde mukaan vitsailuun. Neuvottelussa seuraa pitkä tauko (r. 12), jonka jälkeen isä suuntaa huomionsa varsinaiseen tehtävään ja kysyy äidin tulkintaa mustetahrataulusta (r. 13; kysymyksen imperfektimuoto viittaa aikaisemmin tehtyyn yksilö-Rorschach-testiin). Äiti vastaa esittäen mustetahratulkintansa raporttina yksilötestistä. Tulkintaehdotuksen esittäminen raporttina antaa äidille etäisyyttä omaan tulkintaansa, koska yksilötestin ja puolisoestestin välillä on aikaero, mikä mahdollistaa tulkintaehdotuksesta perääntymisen (ks. Svinhufvud, 2011: 167). Lisäksi äidin naurahtelu ja indefiniittinen kvanttoripronomini *joku* tuovat ilmi sen, ettei äiti enää välttämättä sitoudu *röntgenkuva*-tulkintaansa.

Äiti naurahtelee ja hymistelee tulkintansa perään, ja sitten seuraa vielä selvä tauko (r. 17), jolloin kumpikaan ei ota vuoroa. Isällä olisi siis hyvin aikaa reagoida jotenkin äidin tulkintaan. Reagointi olisi odotuksenmukaista äidin tulkinnan varovaisesta muotoilusta huolimatta, koska isä sentään on pyytänyt äidin tulkintaa ja koska testitilanteen ohjeena on nimenomaan löytää mahdollisimman paljon yhteisiä tulkintoja. Isä ei kuitenkaan tuota edes sekvenssin sulkevaa kolmatta vuoroa (ks. Schegloff, 2007: 118), ja äidin vastaus jää ikään kuin roikkumaan ilmaan. Äiti ei siitä huolimatta käsittele responssin puuttumista

ongelmallisena: hän ei esimerkiksi pyydä isää ottamaan kantaa tulkintaansa vaan jatkaa neuvottelua kysymällä isän tulkintaa, tosin nyt vakavalla äänellä. Kysymyksensä äiti muotoilee *s*-partikkelin sisältäväksi hakukysymykseksi (*Mitäs sää sanoit*; r. 18). Raevaaran (2004: 549–550) mukaan ehdotuksia hakevat, *s*-partikkelin sisältävät kysymykset rakentavat meneillään olevaa toimintaa yhteiseksi ja *s*-partikkeli toimii juuri tätä yhteisyyttä luovana kielenaineksena. Äidin yhteistyötä hakeva kysymys ei saa heti aikaan vastausta, vaan äiti käyttää huomionkohdistinta *hei* partistaakseen isää vastaamaan (r. 20). Isän vastaus (*No ↑tässäähä oli vaikka >minkänäköstä <lintua*) ei noudata samaa yhteistyötä hakevaa sävyä kuin äidin kysymys. Sen sävy on pikemminkin kärsimätön ja torjuva (vuoronalkuinen *no*-partikkeli, ks. Raevaara, 1989: 160), ja se esittää *lintuja*-tulkinnan kuin yhteisenä tietona (*-hAn*-liitepartikkeli, ks. Halonen, 1996: 183). Lisäksi ilmaus *vaikka minkänäköstä lintua* esittää isän *lintuja*-tulkinnan avoimena luettelona, jota isä kykenisi tarkentamaan mutta ei kuitenkaan tee niin (*vaikka mikä*, ks. ISK, 2004: 740). Isän äänessä kuuluva hymyily vuoron lopussa tuo esiin isän ei-vakavan suhtautumisen tehtävään. Äiti reagoi isän tulkintaan kuittaamalla sen vastaanotetuksi.

Isä palaa äidin *röntgenkuva*-tulkintaan neuvottelussa sen jälkeen kun isän *lintuja*-tulkintaa on käsitelty ja neuvottelussa seuraa tauko (esim. 6b).

(6b) [Perhe 4, puoliso-Rorschach-testi, taulu I]

29 (2.4)

30 I: Miksi kyllä se voi olla (.) joku röntkenkuvaki jost(ai),

31 (1.3)

32 I: @°Mut° epäillen@ !suuresti.

33 (.)

34 Ä: °Mm-m hm.°

Rivillä 30 isä alkaa jo hyväksyä äidin ehdotusta, vaikkakin hän tuo lausumaansa hieman vähättelevää sävyä indefiniittisillä kvanttoripronomineilla (*joku röntkenkuvaki jost(ai)*). Vuoron lopussa intonaatio ei laske, eikä äiti ota vuoroa, koska hän ehkä odottaa vuoron jatkuvan. Isä jatkaakin vuoroaan ja peruu hyväksyntänsä syvällä rintaäänellä (r. 32). Äiti kuittaa isän ristiriitaisen kannanoton vai-

mealla *mm-m*-dialogipartikkelilla ja hymähdyksellä. 6b-katkelman jälkeen äiti siirtää topiikin takaisin isän *lintuja*-ehdotukseen ja tekee ehdotuksesta tarkentavan kysymyksen, mutta isä ei ala selittää ehdotustaan vaan vie neuvottelun taas huumorimoodiin. Seuraa pitkä tauko (esim. 6c, r. 46), jonka jälkeen *röntgenkuva*-tulkinta otetaan käsiteltäväksi viimeisen kerran.

(6c) [Perhe 4, puoliso-Rorschach-testi, taulu I]

46 (9.6)
 47 I: Minä voin antaa myöten.=Se on sinu röntkenkuva kyl sitte.
 48 (0.4)
 49 Ä: °E:i ny silleen ni?°
 50 (9.1)

Esimerkissä 6c isä pyrkii saamaan neuvottelun päätökseen antamalla periksi ja hyväksymällä äidin *röntgenkuva*-tulkinnan (r. 47). Eksplikoimalla periksi antamisen isä kuitenkin tuo ilmi, ettei hän aidosti ole samaa mieltä tulkinnasta. Lisäksi hän hyväksynnässään ilmaisee persoonapronominin genetiivimuodolla, että tulkinta on äidin (*sinu röntgenkuva*). Äiti puolestaan pyrkii aitoon yhteisymmärrykseen neuvottelutehtävässä, koska hän vastustaa varovasti isän tapaa saada neuvottelu päätökseen (r. 49). Tämän jälkeen *röntgenkuva*-tulkintaa ei neuvottelussa enää mainita, ja yhteinen kanta siihen jää siis selvittämättä.

Esimerkissä 6 äiti ja isä orientoituvat testitilanteeseen ja neuvottelutehtävään hyvin eri tavoin. Arasta ja epävarmasta toiminnastaan huolimatta äiti pyrkii rakentamaan sopuisaa puolisoisten välistä neuvottelua hakien yhteistyötä ja välttäen konflikteja: hän reagoi isän tulkintaehdotukseen (6a, r. 24) ja tekee siitä tarkentavan kysymyksen (ei näy esimerkissä) ja toisaalta muotoilee varovasti vaimealla äänellä kehotuksen (6a, r. 20) ja erimielisyyden

ilmauksen (6c, r. 49). Isä puolestaan tuo jo alussa ilmi ei-vakavan ja jopa torjuvan asenteensa neuvottelutehtävään. Hän ei yritä esittää, että hänen pitäisi suhtautua neuvottelutehtävään vakavasti: osa huumorimoodissa olevista vuoroista näyttää olevan juuri tutkijalle tarkoitettuja. Isä ei myöskään rakenna aktiivisesti yhteistyötä: hän jättää reagoimatta äidin mustetahratulkintaan ja tuottaa vuoroja, jotka kuulostavat tyylyhköiltä (6a, r. 22; 6b, r. 32). Mielenkiintoista on se, ettei äiti – kenties konflikteja välttääkseen – moiti isää tämän toiminnasta testitilanteessa.

LOPUKSI

Tässä artikkelissa on tarkasteltu erityislaatuisia perheneuvotteluja: vaikka perheet neuvottelevat kotonaan, neuvottelut poikkeavat arkipäivän perheneuvottelusta. Tämä johtuu siitä, että perheet ovat osallistuneet lääketieteelliseen tutkimukseen ja neuvottelut ovat osa puoliso- ja perhe-Rorschach-testiä, jossa perheenjäsenten tehtävänä on löytää mahdollisimman monta yhteistä tulkintaa

mustetahratauluista. Erityisen mielenkiinnon kohteena artikkelissa ovat olleet sellaiset perheneuvottelujen toimintajaksot, joissa mustetahratulkinnan esittelevään vuoroon eli ehdotukseen ei reagoida ja ehdotusta seuraa tauko. Taukoja voidaan pitää mahdollisina ongelmanaiheuttajina keskustelussa, ja erityisen salienttina hiljaisuutta pidetään silloin kun vastaanottajalta odotetaan responssia mutta hän ei sitä tuota (Smith & Bekerman, 2011: 1681, 1683). Tässä artikkelissa ehdotusta seuraavaa jälkijäsenen puuttumista on tutkittu neuvottelun potentiaalisena ongelmakohtana, koska tällaisessa tilanteessa vastaanottaja ei osallistu neuvotteluun eikä hänen kantansa ehdotukseen käy ilmi. Nämä potentiaaliset ongelmakohdat olivat odotuksenmukaisesti poikkeustapauksia aineistossa: niitä oli vain noin 5 prosenttia kaikista ensiehtotussekvensseistä. Tavallisesti aineiston neuvotteluissa ehdotukseen reagoitiin ja yleisin responssi oli ehdotuksen hyväksyntä, mikä osoittaa osanottajien suuntautumista tehtävään neuvotteluna.

Schegloffin (2007: 15) mukaan peräkkäisten vuorojen suhde toisiinsa on keskeistä vuorovaikutuksen järjestymisessä ja ymmärtämisessä: osanottajat tulkitsevat, että puhujan vuoro yhtäältä reagoi edeltävään vuoroon ja toisaalta paljastaa, miten puhuja ymmärsi edeltävän vuoron. Perheneuvottelujen osanottajat käsittelivät tulkintaehdotusta seuraavaa responssin puuttumista eri tavoin. Tavallisimmin responssin puuttumista ei problematisoitu, eli keskustelussa ei tuotu julki, että itse neuvottelu ei etene niin kuin sen pitäisi. Näissä tilanteissa oli tavallisinta, että ehdottaja itse siirtyi neuvottelussa uuteen tulkintaehdotukseen, mikä osoitti hänen ymmärtäneen responssin puutteen sen merkiksi, että vastaanottaja ei ole samaa mieltä mustetahrataulun tulkinnasta. Toiseksi tavallisin oli tilanne, jossa ehdottaja tauon jälkeen alkoi kuvailla tai perustella ehdotustaan. Tällöin hän

siis ymmärsi responssin puutteen johtuvan siitä, että vastaanottajalla ei ole tarpeeksi tietoa tulkinnasta sen hyväksymistä varten.

Kolmasosassa tapauksia (9/27) joku neuvottelijoista kuitenkin käsitteli ehdotusta seuraavaa taukoa ongelmallisena. Yksi tapa toimia näin oli siirtää neuvottelun fokus tulkintaehdotuksista itse neuvotteluun eli siihen, miten neuvottelutilanteessa tulee toimia. Näissä tapauksissa perheenjäsenet osoittivat puheellaan käsityksensä, että hyvään neuvottelukäytäntöön kuuluu osallistuminen neuvotteluun. Lisäksi yksi vastaanottajista esitti neuvotteluohjeita kysymällä selonteon osallistumattomuudelleen: hän oli epävarma sallituista toimintatavoista neuvottelussa. Hyvän neuvottelukäytännön ja yhteistyön noudattaminen voi olla osallistujille erityisen tärkeää nimenomaan tilanteessa, jota arvioi psykiatri tai psykologi.

Käsitykset hyvästä äidistä, isästä tai lapsesta ja toimivasta perheneuvottelusta voivat ohjata perheenjäsenien toimintaa myös vastakkaiseen suuntaan. On mahdollista, että nämä samat käsitykset saivat perheenjäsenet välttämään ongelmatilanteiden nostamista topiikiksi ja konfliktitilanteiden luomista. Tähän viittaa ensinnäkin tauon ohittaminen mutta myös toinen tapa, jolla ehdotusta seuraavaa taukoa käsiteltiin ongelmallisena, eli itsevähättely. Itsensä vähätteleminen mustetahrataulun tulkitsijana tuo julki, ettei ehdottaja koe neuvottelun etenevän toivomallaan tavalla. Samalla se uhkaa vähemmän toisten neuvottelijoiden kasvoja testitilanteessa kuin käsky tai kehoitus osallistua neuvotteluun. Tämän vuoksi ehdottajan on helpompaa ja ehkä sallitumpaa vähätellä itseään tai tulkintaansa kuin moittia vastaanottajia osallistumattomuudesta.

Eri ihmisillä on erilaisia käsityksiä ja odotuksia toiminnasta testitilanteen kaltaisessa institutionaalisisessa perheneuvottelussa, eivätkä kaikki osallistujat suuntautuneet toimin-

nallaan konventionaalsiin käsityksiin perheneuvottelusta tai testitilanteesta. Yksi isä (esimerkissä 6) osoitti osittain huumorimoodissa tuotetulla ja jopa torjuvalla toiminnallaan, ettei hän sitoudu neuvottelutilanteeseen liittyviin konventionaalsiin käsityksiin. Hänen vaimonsa orientoitui kuitenkin selvästi näihin käsityksiin, koska hän ei provosoitunut miehen toiminnasta vaan pyrki viemään neuvottelua eteenpäin varovasti yhteistyötä rakentaen ja riitaa aiheuttavia tilanteita välttämällä. Yleensäkin aineiston äidit osallistuivat perheenjäsenistä aktiivisimmin neuvotteluun tuottamalla eniten sekä tulkintaehdotuksia että responsseja toisten esittämiin tulkintoihin.

Aineiston 27 tulkintaehdotuksesta, joihin ensireaktio oli hiljaisuus, vain 4 (= n. 15 %) lopulta hyväksyttiin. Loput 23 tulkintaehdotusta (85 %) jäivät ilman eksplisiittistä kannanottoa. Muutamassa tapauksessa tämä selkeän kannanoton puute johti väärinkäsitykseen tai ohjeiden vastaiseen toimintaan tehtävän suorittamisessa (esimerkit 3 ja 5). Tämä osoittaa, että selkeällä vuorovaikutuksella on suuri merkitys sille, miten ihmiset tulkitsevat toisiaan sekä ymmärtävät meneillään olevan toiminnan ja orientoituvat siihen. Valtaosin ehdotusta seuraava tauko kuitenkin tulkittiin torjuntaa ennakoivaksi merkiksi, mikä sopii Davidsonin (1990: 152) vastaavaan havaintoon. Tutkituissa perheneuvotteluissa hiljaisuus ei siis ollut myöntymisen merkki vaan useimmiten keino välttää eksplisiittinen erimielisyyden ilmaus.

Tässä artikkelissa tutkittiin ääniaineistoa eikä videoaineistoa, ja siksi aineisto ei kerro juuri mitään neuvottelijoiden ilmeistä eikä eleistä. Lisäksi analyysin kohteena olivat nimenomaan sellaiset toimintajaksot, joissa hiljaisuudella oli keskeinen osa, vaikka ääniaineisto esti näkemästä, mitä hiljaisuuden aikana tapahtuu vai tapahtuuko mitään. Periaatteessa on siis mahdollista, että hiljaisuuden

aikana vastaanottaja nonverbaalisesti torjuu tulkinnan päättämällä tai hyväksyy tulkinnan nyökyttelemällä. Videoaineisto olisi saattanut antaa myös arvokkaita lisävihjeitä siitä, miten neuvottelijat orientoituvat testitilanteeseen: ruumiinkieli olisi voinut paljastaa jotain esimerkiksi vastaanottajan epävarmuudesta testitilanteen odotuksia tai tavoitteita kohtaan tai arkuudesta tulkita persoonallisuuden tutkimiseen tarkoitettuja tauluja vs. välinpitämättömyydestä ja haluttomuudesta osallistua testiin. Epävarmuus testitilanteen odotuksista tai tavoitteista on joka tapauksessa hyvin mahdollinen selitys neuvottelijoiden osallistumattomuudelle, koska yhdessä neuvottelussa (esimerkissä 4) vastaanottaja toi sanallisesti ilmi, että responssin puute johtui siitä, ettei hän tiennyt, miten tehtävässä tulee toimia. Sama selitys osallistumattomuudelle on mahdollinen myös joissakin muissa perheneuvotteluissa, vaikka vastaavaa selontekoa ei niissä tuotettu. Vanhempien epävarmuus testin säännöistä on mahdollista varsinkin siinä vaiheessa, jossa lapsi osallistuu ensimmäisen kerran neuvotteluun, koska lapsen mukaantulo muuttaa neuvottelun osallistumiskehikkoa (ks. esim. Goodwin, 1981: 166). Puolisotestissä kumpikin puolisoista on ollut toisen tulkintojen suhteen tietämätön vastaanottaja, mutta perhetestissä vanhemmat ovat tietäviä vastaanottajia aikaisempien neuvottelutulostensa suhteen (taulut I ja III) ja lapsi tietämätön vastaanottaja. Sen vuoksi jompikumpi vanhemmista saattaa itse vetäytyä passiiviseksi yleisöksi ja jättää toisen vanhemman neuvottelemaan lapsen kanssa.

Jatkossa havaintoja artikkelissa tutkituista perheneuvotteluista on tarkoitus verrata psykiatrian ja psykologian ammattilaisten tekemiin arvioihin samoista neuvotteluista. Tällöin on mahdollista analysoida muun muassa sitä, miten perheenjäsenet itse käsittelevät niitä tilanteita, jotka psykiatri tai psykologi on arvioinut ongelmallisiksi. Toisaalta keskuste-

lunanalyysin havainnot ja tapa tarkastella testineuvotteluja erityisesti institutionaalisen vuorovaikutuksena voivat antaa psykiatrian ja psykologian ammattilaisille uudenlaisia näkökulmia kommunikaation arviointiin.

LÄHTEET

- Arminen, I. (2005). *Institutional Interaction. Studies of Talk at Work*. Aldershot, England: Ashgate.
- Atkinson, J.M. & Heritage, J. (toim.) (1984). *Structures of social action: studies in conversation analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cortini, M. (2001). Silence as a tool for the negotiation of sense in multi-party conversation. Teoksessa E. Weigand & M. Dascal (toim.), *Negotiation and power in dialogic interaction*, (s. 167–180). Philadelphia, PA, USA: John Benjamins Publishing Company.
- Davidson, J.A. (1984). Subsequent versions of invitations, offers, requests, and proposals dealing with potential or actual rejection. Teoksessa Atkinson, J.M. & Heritage, J. (toim.), *Structures of social action: studies in conversation analysis*, (s. 102–128). Cambridge: Cambridge University Press.
- Davidson, J.A. (1990). Modifications of Invitations, Offers and Rejections. Teoksessa G. Psathas (toim.), *Interaction competence*, (s. 149–179). Washington: University Press of America.
- Drew, P. & Heritage, J. (1992). Analyzing talk at work: an introduction. Teoksessa P. Drew & J. Heritage (toim.), *Talk at work. Interaction in institutional settings*, (s. 3–65). Cambridge: Cambridge University Press.
- Firth, A. (1995). Introduction and overview. Teoksessa A. Firth (toim.), *The discourse of negotiation. Studies of language in the workplace*, (s. 3–39). Oxford: Pergamon Press.
- Goodwin, C. (1981). *Conversational organization. Interaction between speakers and hearers*. New York: Academic Press.
- Haakana, M. (1999). *Laughing matters. A conversation analytical study of laughter in doctor-patient interaction*. Julkaisematon väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Hakulinen, A. (1998). Johdanto. Teoksessa L. Tainio (toim.), *Keskusteluanalyysin perusteet*, (13–17). 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- Hakulinen, A. (2001) [1998]. *Var finns männe Anja sen då? Se(da)n ja då suomen sit(ten)-sanana vastineina Helsingin ruotsinkielisten keskustelussa*. Teoksessa L. Laitinen & P. Nuolijärvi & M.-L. Sorjonen & M. Vilku (toim.), *Lukemisto. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä*, (s. 394–411). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Hakulinen, A. & Saari, M. (1995). Temporaaliseen adverbista diskurssipartikkeliksi. *Virittäjä*, 4, 481–500.
- Halonen, M. (1996). Yhteisyyden ja tunnistetavuuden osoittaminen perhekeskustelussa. Teoksessa A. Hakulinen (toim.), *Suomalaisen keskustelun keinoja II*, (s. 173–205). Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Halonen, M. (2002). *Kertominen terapian välineenä. Tutkimus vuorovaikutuksesta myllyhoidon ryhmäterapiassa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Have, P. ten (1999). *Doing conversation analysis. A practical guide*. London: Sage.
- Heritage, J. (1996) [1984]. *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Suomentaneet I. Arminen & O. Paloposki & A. Peräkylä & S. Vehviläinen & S. Veijola. Helsinki: Gaudeamus.
- ISK = Hakulinen, A. (päätoim.) & Vilku, M. & Korhonen, R. & Koivisto, V. & Heinonen, T.R. & Alho, I. (2004). *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kangasharju, H. (1991). *Neuvottelu keskusteluna*. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja B-112.
- Koivisto, A. (2011). *Sanomattakin selvää? Ja, mutta ja että puheenvuoron lopussa*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuksien laitos.
- Loveland, N. (1967). The Relation Rorschach: A technique for studying interaction. *J Nerv Ment Dis*, 145, 93–105.
- Peräkylä, A. & Vehviläinen, S. (2003). Conversation analysis and the professional stocks of interactional knowledge. *Discourse & Society*, 14 (6), 727–750.

- Pomerantz, A. (1984). Pursuing a response. Teoksessa J.M. Atkinson & J. Heritage (toim.), *Structures on social action: studies in conversation analysis*, (s. 152–163). Cambridge: Cambridge University Press.
- Raevaara, L. (1989). *No* – vuoronalkuinen partikkelit. Teoksessa A. Hakulinen (toim.), *Suomalaisen keskustelun keinoja I*, (s. 147–161). Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Raevaara, L. (2000). *Potilaan diagnoosiehdotukset lääkärin vastaanotolla. Keskusteluanalyttinen tutkimus potilaan institutionaalisista tehtävistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Raevaara, L. (2004). ”Mitäs me sovittais”. *S*-partikkelin sisältävien hakukysymysten tehtävistä. *Virittäjä*, 4, 531–558.
- Rauniomaa, M. (2007). Stance markers in spoken Finnish. Teoksessa R. Englebretson (toim.), *Stancetaking in Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Sacks, H. & Schegloff, E.A. & Jefferson, G. (1974). A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language*, 50 (4), 696–735.
- Sacks, H. (1995). *Lectures on conversation*. Volumes I & II. Gail Jefferson (toim.). Oxford: Blackwell.
- Schegloff, E.A. (2007). *Sequence organization in interaction. A primer in conversation analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Seppänen, E.-L. (1998). Vuorovaikutus paperilla. Teoksessa L. Tainio (toim.), *Keskusteluanalyysin perusteet*, (s. 18–31). 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- Smith, W.B. & Bekerman, Z. (2011). Constructing social identity: Silence and argument in an Arab–Jewish Israeli group encounter. *Journal of Pragmatics*, 43, 1675–1688.
- Sorjonen, M.-L. (1989). Vuoronalkuiset konnektorit: *mutta*. Teoksessa A. Hakulinen (toim.), *Suomalaisen keskustelun keinoja I*, (s. 162–176). Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Sorjonen, M.-L. (1999). Dialogipartikkelien tehtävistä. *Virittäjä*, 2, 170–194.
- Sorjonen, M.-L. & Peräkylä, A. & Eskola, K. (toim.), (2001). *Keskustelu lääkärin vastaanotolla*. Tampere: Vastapaino.
- Svinhufvud, K. (2011). Varovasti edeten ja taas perääntyen. Opponentin palautevuoron rakentuminen. *Virittäjä*, 2, 156–192.
- Tainio, L. (1993). *Kannanoton tulkinta keskustelussa*. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Tainio, L. (1998). Preferenssijäsennys. Teoksessa L. Tainio (toim.), *Keskusteluanalyysin perusteet*, (s. 93–110). 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- Tienari, P. & Wynne, L.C. & Sorri, A. & Lahti, I. & Läksy, K. & Moring, J. & Naarala, M. & Nieminen, P. & Wahlberg, K.-E. (2004). Genotype-Environment Interaction in Schizophrenia-Spectrum Disorder. Long-term Follow-up Study of Finnish Adoptees. *British Journal of Psychiatry*, 184, 216–222.
- Wahlberg, K.-E. & Wynne, L. & Hakko, H. & Läksy, K. & Moring, J. & Miettunen, J. & Tienari, P. (2004). Interaction of genetic risk and adoptive parent communication deviance: longitudinal prediction of adoptee psychiatric disorders. *Psychological Medicine*, 34, 1531–1541.
- Wynne, L.C. & Singer, M.T. (1963): Thought disorder and family relations of schizophrenics. I A Research strategy. *Arch Gen Psychiatry*, 9, 191–198.

LIITE: KÄYTETYT LITTEROINTIMERKIT (KS. SEPPÄNEN, 1998: 22-23).

.	laskeva intonaatio
,	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio
↑	seuraava sana lausuttu ympäristöä korkeammalta
heti	(alleviivaus) painotus tai sävelkorkeuden nousu muualla kuin sanan lopussa
[	päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
(.)	mikrotauko: 0,2 sekuntia tai vähemmän
(0.4)	mikrotaukoa pitempi tauko; pituus ilmoitettu sekunnin kymmenesosan tarkkuudella
=	kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta
> <	(sisäänpäin osoittavat nuolet) nopeutettu jakso
< >	(ulospäin osoittavat nuolet) hidastettu jakso
e::i	(kaksoispisteet) äänteen venytys
° °	ympäristöä vaimeampaa puhetta
AHA	(kapiteelit) äänen voimistaminen
.hhh	sisäänhengitys; yksi h-kirjain vastaa 0,1 sekuntia
hhh	ulohengitys
.joo	(piste sanan edessä) sana lausuttu sisäänhengittäen
he he	nauria
s(h)ana	(suluissa oleva h sanan sisällä) nauraen lausuttu sana
£ £	hymyillen tuotettu sana tai jakso
@ @	äänen laadun muutos
si-	(tavuviiva) sana jää kesken
(tai)	sulkeiden sisällä epäselvästi kuultu jakso
(-)	sana, josta ei ole saatu selvää
(--)	pitempi jakso, josta ei ole saatu selvää
(( ))	kaksoissulkeiden sisällä litteroijan kommentteja ja selityksiä tilanteesta

NO RESPONSE IN FAMILY NEGOTIATION

Pauliina Siitonen, University of Oulu,

Karl-Erik Wahlberg, University of Oulu and University of Jyväskylä

Merja Karjalainen, University of Oulu

The aim of this article is to investigate sequences of interaction in which a proposal receives no response. Not responding to a previous turn is a potential problem that may be dealt with in many ways by participants. The theoretical and methodological approach of the article is conversation analysis. The data consist of 22 family negotiations that are part of a test in which family members try to reach agreement on interpreting Rorschach inkblot pictures. Therefore the interactions can be viewed as institutional. In the data, there are 585 turns in which the interpretation of the inkblot picture is produced for the first time. 27 cases of these receive no verbal response. Most often family members do not mark the situation to be a problematic one but let the silence pass and continue negotiating other interpretations. By doing this, they indicate that they understood the silence to anticipate the forthcoming rejection. In a third of the cases, however, a family member indicates that the negotiation does not proceed as it should. Not responding is not always a way to avoid an explicit disagreement: some cases show that a recipient does not respond to an interpretation because he or she does not know how to conduct him- or herself in the test.

Keywords: proposal, no response, negotiation, family, institutional interaction, conversation analysis